

Tevfik GÜNEŞ
DİSK / Dev Maden Sen

Çocuk İşçi Nedir?

Çocuğun tanımı ve toplumsal yaşam içerisindeki yeri úlkeden úlkeye farklı bir tanım içinde ele alınsa da, evrensel boyutta oluşturulmuş kriterler bu konuda bir eksen oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler'in Çocuk Hakları Sözleşmesi 18 yaşına kadar her insanı çocuk kategorisinde değerlendirmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 138 Sayılı Sözleşme ile çalışma yaş sınırını 15 yaş olarak benimsemiş, böylelikle, 15 yaşın altında çalışanları çocuk işçi olarak tanımlamıştır.

Türkiye her iki sözleşmeyi de imzalayarak bu ölçütlere uyacağını taahhüt etmiştir. Daha önce, ülkemizde çalışma yaş farklılıklar arz etse de 14 yaş olarak benimsenmişti; ama 8 yıllık zorunlu kesintisiz eğitime geçilince, doğrudan çalışma yaş olarak 15 yaş da netleşmiş oldu. Dolayısıyla, Türkiye için geçerli olan yaş, gerek uluslar arası anlaşmalar gerekse ulusal yasalar bakımından 15 olarak belirlenmiştir. 15 yaşın üzerindeki işçiler için de çalışma koşullarına ilişkin kısıtlamalar getirilerek, gelişmelerini tamamlamamış bu işçilerin korunması hedeflenmiştir.

Çocuk İşçiliğinin Boyutları Ne Düzeydedir?

Gelişmiş ülkelerde de çocuk işçiliğine belli bir talep olmakla birlikte bu sorun daha çok az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. ILO istatistiklerine göre, gelişmekte olan ülkelerde, yaşları 5 ila 14 arasında olan yaklaşık 250 milyon çocuk, 120 milyonu tam gün olmak üzere çalışmaktadır. Bu çocukların % 61'i Asya ülkelerinde, %32'si Afrika ülkelerinde, % 7'si Latin Amerika

ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

ülkelerinde bulunmaktadır. Bunun içinde oransal anlamda çocukların en fazla çalıştığı kıta %41 ile Afrika'dır (1).

Piyasa ekonomisine geçişle birlikte Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de çocuk işçiliği sorunu ortaya çıkmış durumdadır. Gelişmiş ülkeler ise bu sorunda nispeten iyi olmakla birlikte çocuk işçiliği devam etmektedir (örneğin, İtalya'da 14 yaşın altında çalışan çocuk sayısı 400 bin civarındadır).

Dünya genelinde çocuklar daha çok deri, tuğla üretimi, altın madenciliği, tekstil, halı dokumacılığı, balıkçılık, kibrit gibi ağır işlerde çalıştırılırken; fuhuş, porno kaset üretimi, uyuşturucu üretimi vb. gibi tehlikeli işlerde de çalıştırılmaktadır. ILO 1999 tarihli 87. Genel Konferansı'nda bu koşulları içeren çocuk işçiliğini kabul edilemez olarak tanımlamış ve 182 sayılı "En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi"ni kabul etmiştir. Bu biçimler altında çalışan çocukların 60-70 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Ülkemizde ise, DİE 1993 yılı Hane Halkı İşgücü Anketi verilerine göre, Türkiye nüfusunun %6.6'sı (3.920.618) 12 - 14; %10.3'ü de (6.146.220) 15 - 19 yaş grubundadır. 12 - 14 yaş grubundaki nüfusun %18.8'i (736.574); 15 - 19 yaş grubundaki nüfusun da %43.8'i işgücüne katılmıştır. Bu verilere göre, 12-19 yaş grubundaki nüfusun (10.066.838) %34.1'i (3.430.075) işgücüne katılmıştır. Diğer bir anlatımla, bu yaş grubundaki nüfusun üçte biri üretim alanındadır (2).

Yine, DİE'nin 1994 tarihli Çocuk İşgücü Anketine göre, 6-14 yaş arasında yaklaşık 12 milyon çocuktan

3 milyon 848 bini (%32) dünyadaki diğer çocuklarla aynı kaderi paylaşmaktadır. Bu çocukların çoğunluğu ücretsiz ev işçisi olarak çalışırken, yaklaşık 1 milyon çocuk ekonomik işlerde çalışmaktadır. Bu çocukların %77'si tarım, %11'i sanayi, %7'si hizmetler ve %5'i ticaret sektöründe çalışmaktadır. Çocukların çalıştıkları işyerleri genellikle küçük ölçekli işyerleridir. Çocukların yaklaşık yarısı (%50.6) 5-9 kişinin çalıştığı işyerlerinde çalışmaktadır. %45'i de 1-4 kişi çalıştıran işyerlerinde çalıştırılmaktadır. Çocukların küçük işyerleri tarafından tercih edilmesinin en büyük nedeni bu işyerlerinin çoğunlukla kayıt dışında bulunmasından kaynaklanmaktadır. 1008.019 çocuktan 834.944 (%83) çocuğun çalıştığı işyerleri hiçbir yerlere kayıtlı değildir. Sadece 150.902 çocuğun çalıştığı işyerinin ticaret odalarına ya da meslek kuruluşlarına kayıtlı olduğu bilinmektedir. Fakat burada da işyerinin kayıtlı olması çocukların sigortalı olduğu anlamına gelmemektedir. Yasal olarak çalıştırılması gereken çocuklar kaçak olarak çalıştırılmaktadır. Dünya genelinde çalışan çocukların %80-90'nı informal sektörde çalıştırılmaktadır (1).

DİE'nin yine 1999 yılında yaptığı Çocuk İşgücü Anketi'nin geçici sonuçları 6-17 yaş arasında bulunan çocukların % 10.2'sini oluşturan 1 milyon 635 bin çocuğun ekonomik faaliyette yer aldığını belirledi. Anket sonuçları, 1994 (6-14 yaş grubu) anket sonuçlarıyla karşılaştırıldığında bu yaş grubunda istihdam edilen çocukların oranında önemli bir azalış olduğunu gösteriyor (23.12.2000 Cumhuriyet).

Bu durumda, öncelikle korunması gereken bir grup oluşturmalarına ve en riskli işyerlerinde çalıştırılmalarına karşın; çocuklar, korunmaları için hazırlanan; ama, ülkenin ve üretim faaliyetlerinin gerçekleriyle bağdaşmadığı için uygulanamayan yasal düzenlemeler nedeniyle, her türlü yasal ya da kurumsal düzenlemenin dışında kalmaktadır. Başka bir anlatımla, yasal düzenlemeler çocukların yasadışı koşullarda çalıştırılmaları için yasal dayanak oluşturmaktadır.

Çocuklar, üretim için yeterli altyapısı olmayan, eski üretim tekniklerinin, koruyucusuz makinelerin, tezgah ve aletlerin; parlayıcı, patlayıcı, zararlı ve tehlikeli maddelerin kullanıldığı işyerlerinde; yaşına, bedensel ve akılsal gelişimine, bilgi ve beceri düzeyine uygun olmayan işyerlerinde; çok düşük ücretlerle ve her türlü korumadan yoksun olarak gün boyu çalıştırılmaktadır.

Çocukların kayıtdışı işyerlerinde çalıştırılıyor olmaları onların çalışma koşullarına dair fikir de vermektedir. Bu işyerlerinde çalışma saatinden, işçi sağlığı ve iş güvenliğine, asgari ücrete kadar hiçbir yasal haktan ve korumadan yararlanamayan çocuk işçiler, kötü koşullarda kötü muameleye maruz kalarak sağlıklarını ve hayatlarını tehlikeye atarak çok kötü koşullarda yaşamaktadırlar.

Küçük ve orta ölçekli bu işyerlerinin bu nitelikleri, bir yandan da bu işyerlerini ucuz ve uyumlu işgücü olarak çocuk çalıştırmaya zorlarken; diğer yandan da, niteliksiz ve tükenmiş işgücü üretimini hızlandırmaktadır. Bu işgücü düşük üretkenliği ve verimliliği ile, aileleri çocuklarını çalıştırmak zorunda bırakan yoksulluğun yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

Çocuk İşçiliğine Neden Olan Koşullar

Tarihsel olarak bakıldığında, çocukların her dönem çalıştırıldıklarını söyleyebiliriz. Çocukların çalışması, sosyal ve ekonomik bir işlemlerle denk düşüğü için kabul görmektedir. Buna karşın, çocukların yaptığı işler sosyal olarak takdir görmezken, ekonomik açıdan da çocuk emeğinin çok düşük düzeyde değerlendirilmesine dönük belirgin bir eğilim vardır. Çocuklar nadiren asgari ücret düzeyine denk düşen bir gelir elde ederler ve aynı işi yaptıkları yerlerde bile yetişkinlerin ücretlerinin çok gerisinde kalırlar.

Çocuk işçi çalıştırılması ve onlara ödenen ücretlerin düşüklüğü, işverenlere hem iç hem de dış pazarlarda rekabet üstünlüğü sağlar. Dolayısıyla, işverenlerin çocuk işçi çalıştırması yalnızca geçici işgücüne bağımlılık değil, aynı zamanda bir maliyet unsurudur.

Gerçekten, sınırlı üretici güçlerinin ve geri üretim ilişkilerinin ürünü olan düşük üretkenlikleri ve verimlilikleri, küçük ve orta ölçekli işyerlerinin pazarda rekabet edebilmek için ucuz işgücüne, başka bir tanımlamayla çocuk çalıştırmaya itmektedir.

Özellikle 1990'larla birlikte ortaya çıkan küreselleşme olgusu, ülkeler arası uçuşunu derinleştirmiş durumdadır. Küreselleşme yoksulluğu

artırmasının yanında farklı mekanizmalarla çocuk işçiliğinin artmasına da yol açmaktadır. Küresel rekabet içinde daha fazla kar etmeye çalışan sermaye çareyi yasal olmayan üretim faaliyetlerinde bulmaktadır. Böylece, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke devletlerinin de göz yummasıyla sermaye, her türlü yasal denetimden uzak istediği koşullarda üretim yapma olanaklarına kavuşmaktadır.

Eğitim sisteminin zayıflığı, çocuk işçiliğini besleyen bir diğer nedendir. Eğitim aileden başlar ve gelişmişliğin en önemli ölçütlerinden biridir. Eğitime ayrılan bütçeden, eğitimin kalitesine ve iş garantisine kadar sistemin yapısından kaynaklanan pek çok sorun bu olumsuzluğu beslemektedir.

Yukarıda da belirli ölçülerde ifade edildiği gibi çocuk işçiliği toplumsal ve ekonomik yaşam açısından pek çok olumsuzluk doğurmaktadır.

Çocuk işçiliğinin doğurduğu sorunlar

- Bedensel, ruhsal ve ahlaki açıdan olumsuz gelişmeye sebep olmaktadır.
- İşyerlerindeki çalışma ortamının uygunsuzluğu çocukların sağlık ve güvenliğini tehlikeye atmaktadır.
- Sokakta çalışan çocuklar sokağın tehlikelerine maruz kalmaktadırlar.
- Erken yaşıta çalışmaya başlayan çocuklar mesleki,bedensel ve ruhsal gelişimlerini tamamlamadan yıpranacaklar, dolayısıyla gelecekte iş güçleri önemli ölçüde azalacaktır.
- Yine, erken çalışmaya başlayan çocuklar yeterli mesleki eğitim almadan çalışmalarını onları gelecekte vasıfsız birer işçi konumuna düşüreceğinden yoksulluktan kurtulmaları mümkün olmayacaktır.
- Çocukların çalışması yetişkin işgücününün istihdam dışında kalmasını doğurmaktadır.
- Çocuk çalıştıran kayıtdışı sektör, sosyal güvenlik sistemini çökertmekte, vergi gelirlerini düşürmekte ve sendikaları tehdit etmektedir.
- Çocukları çalıştıran bir üretim sisteminin verimli olması ve ülke kalkınmasını sağlaması mümkün değildir.

Sendikaların sorumluluğu nedir?

- Yoksulluğu önleyici politikalar üretmeli ve yaşama geçirilmesinde aktif bir tavır sergilemelidir.
- Asgari ücretin belirlenmesinde sosyal taraf olarak ağırlığını oluşturmali ve tek bir asgari ücret düzeni yaşama geçirmede çaba göstermelidir.
- Çocuk işçiliğinin teşhirine dönük ve yasal üretim normlarının yerleşmesini sağlayıcı kampanyalar düzenleyerek bir denetim mekanizması olarak çalışmalıdır.
- Taşeron ya da başkaca üretim biçimlerinde çocuk işçi çalıştırılmayacağına dair toplu sözleşmelere hüküm koymak ve bunu denetlemek temel görevleri arasında olmalıdır.
- Küçük ve kayıtdışı işyerlerini de örgütleyebilecek bir sendikal perspektifi oluşturmali.
- İşyerlerinde çalıştırılan çırak ve stajyerlerin amacına uygun istihdamına dikkat edilmeli ve bunların sorunlarıyla yakından ilgilenmelidir.

Kaynaklar

1. Çocuk İşçiliği DİSK'in Yaklaşımı Broşürü.
2. ILO-IPEC Projesi-Çalışan Çocukların Korunması İçin Politika ve Eylem Programı Yöntem Önerisi Çalışması.●

